

El patriotisme social i defensiu

De molts anys ençà, em valc d'aquesta expressió, *patriotisme social i defensiu*, per a donar nom al sentiment que impulsa un poble sotmès, o bé amenaçat de submissió, a lluitar pels seus drets nacionals. Aquí mateix, en pàgines anteriors, l'he utilitzada més d'un cop per a referir-me a la predisposició dels catalans a defensar la seva llibertat amenaçada; i a recuperar-la després d'haver estat sotmesos. Ara bé, si algú coneix el que he anat publicant des de l'any 1970, ja sabrà que aquesta expressió l'he manllevada al doctor Josep Narcís Roca i Ferreras.

Josep Narcís Roca i Ferreras (1834/1891), al meu entendre el més lúcid, el més incisiu, el més documentat, el més actual dels teoritzadors del nacionalisme català, en una sèrie de dotze articles que, entre el primer de novembre del 1871 i el 13 de gener del 1872, va publicar, sense signatura i amb el títol comú de *El patriotismo social*, a «La independència», s'enfrontà dialècticament amb els qui, dient-se internacionalistes, consideraven que el patriotisme, tota mena de patriotisme, era conseqüència d'una mentalitat retrògrada i obeïa a una fórmula que havien concebut els oligarques per a embeneir el poble i així poder-lo explotar amb més facilitat.

Roca i Ferreras, pensava que combatre el patriotisme en nom de l'internacionalisme no tenia sentit; ben al contrari, creia que aquest plantejament teòric dels internacionalistes, adoptat pràcticament per tots ells, constituïa la negació dels principis bàsics d'aquest mateix internacionalisme que hom pretenia inculcar; desvirtuava aquests principis fins a neutralitzar-los; i, com a conseqüència d'això, era l'imperialisme el que resultava potenciat. Roca i Ferreras feia notar que no tots els patriotismes són iguals. N'hi ha un –deia– que de debò és contrari als interessos del Poble; el qualificava de «patriotisme agressiu, bel·licós, orgullós, dominador, fatxenda, tirànic, instrument dels dèspotes», i l'identificava amb el que era practicat en nom de la grandesa i dels supremes interessos de Rússia, de la Gran Bretanya, de França, dels Estats Units d'Amèrica; i amb el «patriotisme» que s'havia fet seu Castella.

Enfrontant-se, però, a aquesta mena de patriotisme, al qual acabava donant el nom de «patrioteria», Roca i Ferreras assenyalava l'existència del «patriotisme defensiu, amigable, fraternal, pacífic, emancipador, humanitari, social». el patriotisme que agermana els habitants de cada una de les comunitats nacionals que no pretenen aservir-ne ni explotar-ne d'altres, que només volen preservar la seva pròpia llibertat o bé, si l'han perduda –com era llavors el cas d'Irlanda, Polònia, Bohèmia, el País Basc, Catalunya– desitgen recuperar-la.

Situant-se concretament a la Península ibèrica, posa en relleu que l'únic patriotisme que senten els catalans és el «social», el «defensiu». «¿És que potser els catalans vo-

lem dominar els castellans, els aragonesos, els bascos, etc.?», es pregunta. I aclareix: «El nostre patriotisme se cenyeix a no voler que ens dominin, a desitjar el nostre moviment lliure, la nostra autonomia.» No són doncs els catalans –ni els bascos, ni els gallecs– ens fa notar, els culpables de les antipaties que es manifesten entre els pobles ibèrics, ja que es tracta de nacions «defensivament patriòtiques com els suïssos i els belgues, per exemple».

Movent-se encara en l'àmbit peninsular, Roca i Ferreras considera absurd que, en nom de l'universalisme i en nom de la convivència, hom pretengui que els catalans deixin d'enorgullir-se de les lluites d'alliberament nacional sostingudes pels seus avantpassats. Ben al contrari, afirma, el poble català ha de commemorar esdeveniments patriòtics com el Corpus de Sang i l'Onze de Setembre: «Si a Catalunya s'aixequen monuments literaris o d'altra mena a les resistències oposades pels antics catalans als Felips IV i V de Castella, ¿hauríem d'abstenir-nos d'aixecar-los perquè en les regions d'aquella antiga Corona causessin impressió desagradable i en el nostre antic Estat la cansessin antiunitària? De cap manera. ¿De qui és la culpa d'aquella resistència? ¿Dels desposseïts o dels expoliadors? Dels agressors o dels agredits?». Per a Roca i Ferreras, el «patriotisme social admet els sentiments enaltidors de les lluites defensives per a sostenir un poble la seva independència, o agressives per a reivindicar-la».

Segons Roca i Ferreras, constitueix un error inqualificable pretendre desterrar de les classes populars el «patriotisme social, defensiu». Aquest «patriotisme» no tan sols ha de ser mantingut sinó que cal que, de totes passades, sigui potenciat. És necessari fomentar-lo com antídote de l'acció explotadora dels oligarques de les potències imperialistes; i com a mitjà imprescindible per a poder bastir una comunitat continental, o bé mundial. sense fronteres; la qual comunitat, només podrà ser patrimoni veritable de tots i cadascun dels seus components, i no pas patrimoni absolut o preferent d'algun d'ells -els països més poderosos-, si pren com a base les nacions «etnològiques», després de deixar-les totes -grans i petites- en absoluta llibertat; i de col·locar les més diminutes en un pla d'igualtat veritable en relació amb les més populoses i fortes.

D'altra banda, Roca i Ferreras -al mateix temps que s'adona que el «patriotisme social, defensiu», per lògica ha de ser l'element bàsic de la construcció de l'internacionalisme si és que, de debò, l'internacionalisme no ha d'esdevenir una disfressa de l'imperialisme– pensa, també, que en una societat igualitària, sense Estats ni fronteres, aquest patriotisme, que no desapareixeria perquè, segons ell, constitueix un «sentiment natural i indestructible en la gran majoria dels homes», continuaria essent necessari. Ja que, tot considerant que als països capitalistes dominadors de la seva època les classes populars veuen amb bons ulls l'annexió i l'explotació d'altres pobles duta a terme per les oligarquies de llur propi Estat, tem, d'una manera premonitòria, que en el futur -un futur que ja és el nostre present- en una Europa socialista o comunista, un determinat poble poderós, endut per hàbits ancestrals, tot hissant la ban-

dera roja i invocant l'internacionalisme proletari, pugui sentir la temptació de sotmetre'n o d'explotar-ne d'altres, ni que sigui encobertament; i només el «patriotisme social, defensiu» dels pobles que es trobin en inferioritat de condicions podria evitar-ho.

Tot defensant sense subterfugis l'internacionalisme proletari, el doctor Josep Narcís Roca i Ferreras pensa que «podria succeir que un dia un dels grans pobles o races, el germànic o l'eslau, per exemple, tractés d'imposar la seva dominació damunt dels altres, no ja sota lemes militars i imperials, sinó sota lemes cosmopolites i socials, i torçant el curs i interpretació de les idees més avançades, procurés subjugar els altres pobles, si no políticament, en l'aspecte econòmic»; i «la bandera roja podria, com les de França, Rússia, Alemanya, etc., ser conquistadora, agressiva, asservidora». Qui així es comportés «podria invocar l'abolició del patriotisme; però obeiria els impulsos de l'agressiu, del subjugador, si bé donant-li un nom diferent. (...) Tal educació política en dret internacional reben dels seus imperis militars i absoluts els russos i els alemanys, que un dia, després d'una gran revolució política i social, podrien les comunes federals russes o les alemanyes aspirar a exercir un predomini sobre» les d'altres pobles, «tant com avui dia els imperis de Rússia i Alemanya l'exerceixen sobre els altres Estats com a "grans potències", i més encara». Donat el cas, aquest altres pobles «tindrien dret a desplegar els sentiments més enèrgics del patriotisme defensiu i a resistir amb totes les seves forces, ja que, «en aquesta obra de subjugació, el patriotisme social prescriu d'oposar vigorosa resistència, perquè no consent predomini, sinó igualtat davant la llibertat, és a dir, llibertat per a tothom».

Amb aquesta peculiar manen d'inserir-se en la realitat social, trobem que Roca i Ferreras s'anticipa de quaranta anys als plantejaments de Lenin sobre *la qüestió nacional i l'internacionalisme*.

Lenin, que posa els cinc sentits en la prèdica de la més estreta unió dels proletaris de tot arreu, ens recorda constantment que «el programa nacional de la democràcia obrera exigeix; cap privilegi per a cap nació o idioma: solució absolutament lliure i democràtica del problema de l'autodeterminació política de les nacions, és a dir, de la seva separació com a Estat»; i ens adverteix que «el proletariat no es convertirà en sant ni quedarà redimit d'errors i debilitats pel sol fet d'haver dut a terme la revolució social». Pensa que «les antipaties nacionals no desapareixeran de seguida; l'odi – completament legítim- de la nació oprimida a la nació opressora continuarà existint durant cert temps». I remarca: «Si volem ser fidels al socialisme cal que, ja des d'ara, ens dediquem a l'educació internacionalista de les masses, impossible de realitzar entre les nacions opressores sense propugnar la llibertat de separació de les nacions oprimides.»

Seria fàcil d'arreglar altres textos de Lenin que podrien haver estat escrits per Roca i Ferreras. Hom diria que, sovint, és en *El patriotismo social* on Lenin va a cercar

bona part de les seves formulacions doctrinals sobre *política nacional i internacionalisme proletari*. ¿És que quan Lenin diu que «cal distingir entre el nacionalisme de la nació opressora i el nacionalisme de la nació oprimida, entre el nacionalisme de la nació gran i el nacionalisme de la nació petita» i que, «en relació amb el segon nacionalisme» els «integrants d'una nació gran gairebé sempre són culpables en el terreny pràctic i històric d'infinat d'actes de violència», no tenim també la sensació d'estar escoltant Roca i Ferreras?

Penso que ens obliga a una seriosa reflexió constatar que en la Catalunya del 1871 ja existia algú que feia una mena de consideracions, i de premonicions, sobre els fets nacionals i l'internacionalisme que, insòlites en aquella època, trigarien encara molts anys a adquirir carta de naturalesa entre les avançades dels moviments socials d'arreu; i que aquestes consideracions, raonades amb reiteració al llarg de dotze articles, apareixien en un diari d'àmplia difusió, òrgan del partit que en aquella època era hegemònic a Catalunya, el qual diari, en difondre-les sense signatura, hem de suposar que se les feia seves.

Fèlix Cucurull

L'autodeterminació de Catalunya, pàg. 130-134.

Ed. Tibidabo. Barcelona, 1991.

